

І.В. Олійник  
Л.Є. Кучер

# ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З БІОЛОГІЇ ТА ХІМІЇ

*Посібник для вчителя*



ТЕРНОПІЛЬ  
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН  
2004

ББК 74.200.58  
О54

**Олійник І.В., Кучер Л.Є.**

О54 Позакласна робота з біології та хімії: Посібник для вчителя. —  
Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — 72 с.

**ISBN 966-692-382-3**

У посібнику подано цікаві та оригінальні розробки виховних і позакласних заходів — вікторин, тематичних вечорів, диспутів, КВК та ігор.

Для організаторів позакласної роботи, вчителів хімії та біології, студентів педагогічних закладів освіти, старшокласників.

ББК 74.200.58

*Охороняється законом про авторське право.*

*Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 966-692-382-3

© Олійник І.В., Кучер Л.Є., 2004  
© Навчальна книга — Богдан,  
макет, художнє оформлення, 2004

## Вечір на тему: “РОСЛИНИ, ОВІЯНІ ЛЕГЕНДАМИ”

**Мета:** узагальнити і поглибити знання учнів про лікарські рослини, які ростуть на Україні і використовуються в народній медицині; ознайомити з правилами заготівлі лікарських рослин; виховувати любов до природи.

**Ведучий 1.** Українці завжди добре зналися на травах. Майже в кожному селі хтось займався лікуванням травами, зіллям. Люди знали час їх цвітіння і дозрівання, пору збирання. Понад 350 видів рослин з лікувальними властивостями, використовували з давніх-давен. Добре знали лікувальну дію культурних рослин (часнику, цибулі, моркви, картоплі, гарбуза та ін.).

**Ведучий 2.** Травознавці говорили, що на Івана пахощі квітів і трав найп'янкіші, зілля — найкорисніше. Тому і народ оспівував ці рослини в піснях, легендах, віршах і коломийках.

**Ведучий 1.** Є рослини, які народ особливо шанує і вони обов'язково ростуть біля хати дбайливої господині. Це — м'ята, рум'янок, любисток, мальви, нагідки, чорнобривці.

*Звучить пісня “Чорнобривців насіяла мати”.*

**Ведучий 2.** Швидко минає дитинство. І нехай колись у спогадах про рідний дім у вашій пам'яті сплинуть пахощі м'яти, цвіт любистку, яскравіші за вогонь нагідки під вікном батьківської оселі.

**Ведучий 1.** Існують легенди про рослини, що ростуть поблизу наших домівок.

**Учень 1.** По берегах річок росте рослина із видовженими листками на коротких черешках та блідо-фіолетовими квітками. У рослини чудовий запах. Вважають, що рослині дали ім'я на честь німфи Менти (у давньогрецькій міфології — покровителька річок і лісів). М'ята користується в народі повагою, вона покращує настрій, від її аромату людина весь день залишається веселою, бадьорою. У Римі стіни і підлогу обприскували м'ятною водою, столи натирали листям м'яти. М'яту використовують у медицині для лікування шлунка, кишечника, печінки, жовчного міхура.

**Учень 2.** Нагідки. Існує така легенда. Якось летів голуб і випала у нього із дзьоба зернина. Вона вмить проросла, перетворившись на рослину із блідо-зеленим стеблом і квітами оранжевого кольору. Впав поранений голуб, але ось клюнув він квіточку і став на лапки, ще і ще раз клюнув — і злетів. Бачив це пастух, який пас овець. Відтоді люди почали лікуватись нагідками. Нагідки цвітуть з квітня до осені. Їх квітки з лікувальною метою застосовують при ранах, опіках, хворобах очей, загальних захворюваннях горла.

Учень 3.      Серце в тривозі:  
Як при дорозі  
Мальви високі цвітуть?  
Вітер схиляє,  
Люди ламають,  
Зливи із градом січуть,  
В ніжні пелюстки  
Досвітки сині  
Трусять холодну росу,  
Кидають тіні  
Крила пташині  
На придорожню красу.  
Сіра пилюка  
Густо кружляє,  
А вони — рясно цвітуть:  
Жовті, червоні,  
Блідо-рожеві ...  
Як ви насіялись тут?

Учень 4. З давніх-давен чебрецем обкурювали людей, які хворіли на сухоти. Дим чебрецю має бактерицидну дію. Відвар із чебрецю в народній медицині використовується при кашлю, при захворюваннях органів травлення. Заготовляють рослини у пору цвітіння.

Пропливе в чебрецях надвечір'я  
Самоцвітом далеких надій...  
Заспівай, заспівай, наша мамо,  
Щоб від серця журба відійшла,  
Щоб і діти, й онуки співали  
І земля чебрецями цвіла...

Ведучий 2. Конвалія — символ ніжності, радості і краси, вірності й чистоти кохання. Є така українська легенда, ніби квіти конвалії вирости там, де плакала дівчина, не дочекавшись козака з походу.

Може, хтось із присутніх хоче розповісти іншу легенду про конвалію?

Учень 5. В народі кажуть, що сріблясті дзвіночки конвалії з'явилися зі щасливого сміху лісової русалки — Мавки, коли вона вперше відчула повноту справжнього кохання. Тому в Україні прийнято дарувати конвалії коханам, ідучи на побачення.

Сестра нарцисів, лілій ніжних:  
І неповторна серед них —  
Цвіте прекрасна білосніжка,  
Конвалія в лісах моїх.  
Мов наречена з тонким станом  
Стоїть, всміхається мені.

А запах ніжний, незрівняний,  
П'янкий, мов чари весняні.

Ведучий 1. Лікувальні властивості конвалії відомі давно. Її трава, листя і квіточки дуже ефективні при гострій та хронічній серцевій недостатності, кардіосклерозі, вадах і неврозах серця. Відвар або настій вживають як сечогінний засіб при серцевій недостатності та хворобі сечостатевого органів. Ці ліки допомагають при базедовій хворобі, епілепсії, при різних нервових станах, стресах, безсонні.

Ведучий 2. Скромну, милу ромашку вплітають у традиційні українські віночки як символ доброти і ніжності. Чи відомі вам лікувальні властивості ромашки лікарської?

Учень 6. У народній медицині рослину використовують при хворобах шлунка, печінки, сечового міхура, нирок та різних захворювань нервової системи. Відвар з листя і квітів вживають при циститі та нетриманні сечі. Під час вагітності і пологів його застосовують як заспокійливий засіб.

Ванни з ромашки вгамовують напади мігрені, поліпшують сон, створюють лікувальний ефект при екземі, заспокоюють болі при суглобовому ревматизмі, подагрі. Тепла ромашкова ванна, яка супроводжується вдиханням випарів ромашки, корисна на початковій стадії гострих респіраторних захворювань.

Обіч стежини польової,  
Немов ровесниці-сестриці,  
Ведуть розмову між собою  
Стрункі ромашки яснолиці.  
Медово пахне тут повітря,  
Вітрець приносить запах кашки.  
Ми линемо на крилах літа  
У царство білої ромашки.

Ведучий 1. У любистку купали дітей, щоб їх любили оточуючі. Любисток був одним із найпопулярніших приворотних зінь. Відваром рослини лікують водянку, нервові захворювання.

Учень 7. Край вікна любисток  
Пророста весною,  
Тягнеться до сонця  
голубе стебло.  
Зароста стежина  
Рутою-травою,  
Ожива любисток,  
Як й колись давно.

Ведучий 2. Рослину, про яку я вам хочу розповісти, вважають символом терпіння і страждання. Про неї складають легенди, пісні. Це — терен. Християнська релігія стверджує, що Ісусу Христу, розп'ятому на

хресті, на голову одягли колючий терновий вінок. “Тернистий шлях” — так говорять про борців за щастя і волю народу, які свідомо прирекли себе на важкі випробування і навіть на смерть заради Батьківщини.

Учен ь 8. Терен — цінна лікарська рослина. Всі її частини мають лікувальні властивості: коріння, кора, листя, квіти, плоди.

Ведучи й 2. Барвінок — символ краси, безсмертя. Здавня вважалося, що ця рослина подарує дівчині вроду, коли умивається у її відварі. Барвінковий вінок для дівчини — символ цноти, незайманості, чесного дівування.

Не минають без барвінку купальські свята і весільні урочистості. Хрещатим барвінком прикрашають і обжинковий вінок.

Учен ь 9. У народі живе чудова легенда про походження рослини. Було це тоді, коли турки і татари напали на українську землю. Увійшли якомсь вороги в одне село і винищили там усіх людей. Лише парубок та дівчина сховалися у лісі. Але і їх знайшли бусурмани. Парубка люті зайді зарізали, а дівчину задушили. Ото з парубочої крові й виріс барвінок у лісі, а губами дівчини помилася чиста вода.

Учен ь 10. У народній медицині траву барвінку малого застосовували при туберкульозі та емфіземі легенів, дизентерії, коліті, гіпертонії, авітамінізії та зубному болю. Міцний відвар використовують для примочок, потовченою свіжою травою спиняють кровотечу, прикладаючи її до рани.

Блакитне небо, райдуги крило,  
Народна пісня, що несеться дзвінко,  
Любов і ніжність, віра і тепло —  
Все поєдналося в хрещатому барвінку.

Вважалося, що варто чоловікові й жінці з’їсти листок барвінку, як між ними спалахне палке кохання.

Ведучи й 1. Лікувальні властивості мають суніці, шипшина, береза, дуб, липа, глід, звіробій, кропива, грицики, череда, лопух та інші рослини.

Ведучи й 2. Збираючи лікарські рослини, пам’ятаймо такі правила:

1. Заготівлю потрібно проводити в строго визначений час.
2. Усі наземні частини рослини краще збирати за гарної погоди.
3. Зривати краще лише нижні листки рослини.
4. Підземні частини викопують і обов’язково миють.
5. Сушити рослини найкраще повітряно-тіньовим способом.
6. Термін зберігання лікарських рослин — 2-3 роки.

Ведучи й 1. Без потреби на зривайте рослин! Мабуть, найбільшу насолоду і радість викликає спілкування з природою. Вона завжди чарувала і чарує, хвилювала і хвилює людину. Шепіт голубої води, зелених дібров, спів дзвінкоголосих пташок, запах і розмаїття квітів — усе це дороге серцю.

Ведучи й 2. У кожного з нас залишився в серці найдорожчий куточок, де минуло дитинство: зелена левада, луки з пахучою скошеною травою,